

Analýza uživatelů a užívání městského veřejného prostoru hl. m. Prahy

Závěry a doporučení

Zdeněk Uherek, Veronika Beranská

Praha, Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., a Otevřená společnost, o.p.s., 2014

**Analýza uživatelů a užívání městského veřejného
prostoru hl. m. Prahy**

Závěry a doporučení

Zdeněk Uherek, Veronika Beranská

© Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., a Otevřená společnost, o.p.s.

Praha 2014

Základní informace o výzkumu

V roce 2013 vytvořil kolektiv pracovníků Etnologického ústavu AV ČR, v.v.i., na základě zakázky Otevřená společnost, o.p.s., studii *Analýza uživatelů a užívání městského veřejného prostoru v Praze*.

Základním cílem, který si práce a aktivity s ní spojené kladou, je napomoci zlepšení kvality městského veřejného prostoru na území hlavního města Prahy a zintenzivnění jeho pozitivního užívání. Měla by mimo jiné identifikovat zájmy obyvatel města, jejich představy o užívání veřejného prostoru a překážky, které jim brání vlastní představy realizovat. Měla též identifikovat nejen postoje a názory, ale též reálné chování uživatelů, které se v různých typech veřejných prostor liší.

Přestože se jedná o práci akademickou a výsledek odborných aktivit, její autoři se jí snažili zpracovat tak, aby se mohla stát vodítkem i pro širší veřejnost. Proto jsou v práci akcentovány nejen závěry, ale též doporučení. Některá mohou být vnímána jako diskusní, sporná, nebo provokativní, mohou však být užitečná přinejmenším v tom, že se o nich bude dále diskutovat.

Základní otázkou práce je, jaké specifické představy o užívání veřejného prostoru Pražané mají a jak se na jeho využívání účastní. Cílem analýzy je zjistit, co Pražané ve veřejném prostoru dělají a co říkají, že dělají. Pojmenovat aktivity a postoje k nim a kromě negativního (jež je k řešení) identifikovat i pozitivní (na čem je možno stavět).

Při své práci jsme se mimo jiné pokoušeli:

- identifikovat skupiny uživatelů městského veřejného prostoru;
- zjistit podmínky, které cílové skupiny, včetně jednotlivců, potřebují pro svoji aktivní a pozitivní účast na jeho užívání;
- identifikovat pozitivní a negativní příklady;
- definovat nosná témata programových oblastí, která budou základem pro další kroky programu.

Metodologie

Práce čerpá z předností kvalitativních etnografických metod. Jejich základem je pozorování, resp. zúčastněné pozorování, které se realizuje tak, že badatel se bezprostředně zúčastní terénní situace, o níž má získat data. Vzhledem k bezprostřední přítomnosti v dané sociální situaci může získávat přímá zraková, sluchová a další smyslová data a do určité míry získat obdobný vjem nebo prožitek, který mají studovaní aktéři sociální situace. Výzkumná praxe „být při tom“ se zdá velmi jednoduchá a přirozená a zároveň je jednou z nejpřesnějších a nejs sofistikovnějších výzkumných metod, o níž vědci z některých oborů mohou jen snít (například etologové). Pozorování s prvky zúčastněného pozorování aplikovalo při výzkumech veřejného prostoru již několik badatelů. Zvláště je třeba připomenout práce Williama H. Whyta (Whyte 1980; 2009), z nichž zejména kniha *The City: Rediscovering the Center* posloužila jako srovnávací materiál při formulování závěrů podobně jako Sampsonovo a Raudenbushovo pozorování sociální patologie v Chicagu (Sampson, Raudenbush 1999).

Při výzkumu chování Pražanů na veřejných prostorech jsme současně akcentovali, že lidé frekventovaně něco jiného dělají a něco jiného říkají, že dělají a že jinak vypovídají za diferencovaných sociálních situací – v rozhovoru mezi čtyřma očima, v kolektivu, jinak do dotazníkového formuláře, a používají při tom celou řadu pojmů, jejichž význam posouvají oproti odborné terminologii. Analýzy, jakým způsobem lidé sami o sobě vypovídají a jak filtrují informace při sociálních interakcích, studoval například Erving Goffman (Goffman 1963, 1971). Relevantní informaci lze proto získat zpravidla pouze kombinací metod a několikastupňovým sběrem dat, jejichž analýzy se navzájem korigují. Tento postup jsme zohlednili i v našem výzkumu.

Nejprve jsme uskutečnili obsahovou analýzu pojmu veřejný prostor a znovu se vrátili k tomu, jak je téma artikulováno v odborném diskurzu a v zákonných normách. S vymezeným pojmem jsme následně pracovali v diachronní perspektivě a zjišťovali proměny jeho obsahu v čase a v různých historických epochách. Zjistili jsme tak jednak jeho variabilitu a současně pak jeho závislost na dalších sociálních procesech. Tyto poznatky jsme se pokusili následně zohlednit při analýze současných jevů.

Na vymezení pojmu a jeho zasazení do historického kontextu navázalo ověřování získaných poznatků a zjišťování, jakým způsobem s pojmem veřejného prostoru pracuje širší veřejnost. Nejprve jsme pracovali v kolektivu formou focus group. První focus group, která proběhla v červnu 2013, ukázala směry, jakými obyvatelé města pojem veřejného prostoru konceptualizují, ale také jak veřejné prostory v Praze hodnotí. Získané poznatky byly ověřeny a rozšířeny prostřednictvím ankety, která probíhala paralelně s pozorováním a která byla jako jediná zpracovávána kvantitativními metodami. Vzhledem k rozsahu vzorku stanoveného na 200 respondentů a vzhledem k jednoduchosti otázek jsme v anketě zjišťovali jen četnosti v prvním třídění a nesnažili se pracovat složitějšími analytickými metodami. Přesto anketa přesvědčivě dokreslila spektrum postojů, které deklarovali respondenti při focus group.

Pozorování bylo nejvýznamnějším zdrojem dat. Probíhalo v období červenec až říjen 2013 a některá pozorování jsme doplňovali ještě v listopadu a prosinci téhož roku. Pozorování

proběhlo ve 12 pražských lokalitách a jako jediné zachycovalo se všemi svými limity nikoli to, co lidé říkají, že dělají, ale co lze pozorovat, že dělají. V terénu byly pořizovány záznamy formou časových snímků a jednotlivé popisy při pozorováních byly shromažďovány v písemné podobě. K popisům situací byla pořizována fotodokumentace. Výsledky analýzy zpráv z pozorování a vizuálního materiálu z pozorování byly porovnávány s výpověďmi aktérů při anketě a focus group a pečlivě sledovány rozpory. Při pozorování jsme se soustředili na následující lokality:

Náměstí:

- Náměstí Míru;
- Karlovo náměstí;
- Karlínské náměstí;
- Staroměstské náměstí;
- Václavské náměstí;
- Náměstí Republiky;

Komunikace, uzlové body:

- Anděl – Smíchov;
- Náplavka (prostor mezi Jiráskovým a Palackého mostem na Rašínově nábřeží);

Parky, sady:

- Kampa;
- Parukářka;
- Letenské sady;
- Ladronka, Vypich.

Pozorovatelky byly současné a bývalé studentky oborů sociální antropologie a etnologie, kde se k podobné činnosti školí, jedna byla v oboru amatérka.

Data vzniklá kombinací metod jsme následně doplnili rozhovory s význačnými individualitami, které tvůrčím způsobem do tvorby veřejného prostoru zasahují. Výsledky takto vzniklé byly dále konfrontovány s literaturou, dalšími sekundárními zdroji a dobrými příklady a posléze shrnuty do závěrů a doporučení, které byly diskutovány se zadavatelem na průběžné schůzce a na závěrečné focus group.

Kombinací metod jsme se pokusili předejít zbytečně velkým zkreslením a především ničím nepodloženým „senzačním“ objevům. Naším cílem bylo poskytnout data, s nimiž bude možné dále pracovat s vědomím limitů, na něž upozorňujeme.

Závěry

Konceptualizace veřejného prostoru

Veřejným prostorem se můžeme zabývat jako projektem nebo ideální představou, tedy ve Foucaultově terminologii na úrovni utopií, nebo na úrovni konkrétních prostorových útvarů, kdy se blížíme Foucaultově představě heterotypií. Ve druhém případě, na který byla zaměřena i naše práce, musíme vzít na vědomí, že veřejné prostory jsou fenoménem historicky proměnlivým. Jejich funkce a kategorie uživatelů se v různých historických obdobích mění: multifunkčnost a všeobecná přístupnost nikdy nebyla absolutní.

Z historické analýzy vyplývá:

1. Veřejný prostor v dlouhodobé perspektivě definuje spíše jeho účel a nikoli forma vlastnictví.
2. Veřejný prostor se mění se sociální organizací společnosti.
3. Existence veřejného prostoru není samozřejmostí. Společnost, která ho vytváří, musí mít důvody, aby určitý prostor otevřela široké veřejnosti, a dostatečnou moc, aby garantovala přístup do veřejného prostoru a naplnění požadovaných funkcí.
4. Veřejný prostor existuje v kontextu osobních a soukromých zájmů a v kontextu soukromých prostorů a napomáhá k saturaci jak celospolečenských, tak i soukromých individuálních či kolektivních potřeb.
5. Veřejný prostor dlouhodobě slouží společenské komunikaci a sebereprezentaci.
6. Celá řada funkcí veřejného prostoru byla postupně za jeho dlouhou existenci přenesena jinam. Zřídka se v něm uskutečňují politická rozhodnutí, klesá jeho význam pro výkon soudní moci. Klesá též význam veřejného prostoru jako zdroje informací, nebo tuto funkci získává jen v krizových situacích. Veřejný prostor ale plní konstantně ekonomickou funkci, přestože ekonomické aktivity jsou stále diverzifikovanější a některé veřejný prostor opustily. V historickém čase postupně stoupá význam rekreativní funkce veřejného prostoru a pro jednotlivce je významnou funkcí, že se jeho prostřednictvím přemísťuje mezi dalšími typy prostorů.

V současné době se definice veřejného prostoru překrývá s právním pojmem veřejné prostranství a tyto dva pojmy lze považovat za synonyma.

Během výzkumu se ukázalo jako efektivní členit veřejný prostor na tři funkčně odlišné typy:

1. náměstí,
2. křižovatky a komunikace,
3. parky a sady.

Konceptualizace veřejného prostoru laickou veřejností

Laická pražská veřejnost pod pojem veřejný prostor zahrnovala náměstí, křižovatky, komunikace, parky a sady. Pojem veřejného prostoru konceptualizovaný pražskou veřejností se kryl s definičním polem, jaké používá například Kancelář veřejného prostoru Magistrátu hl. m. Prahy, což je pro efektivitu vzájemné komunikace významná a pozitivní informace. Pokud byli obyvatelé Prahy na veřejný prostor tázáni v anketě, jejich odpovědi a charakteristiky se v první řadě vztahovaly k parkům a sadům, následně pak k náměstím a ulicím a křižovatkami zmiňovali již v menší míře.¹ Své představy, kritiku a návrhy vztahovali především na odpočinkové zóny. Stejně tak při artikulaci vlastních zkušeností zohledňovali především zkušenosti z parků a sadů, teprve na druhém místě například z náměstí. Okolnost, že ve veřejném prostoru například několikrát denně venčí psa, nebo permanentně parkují auto, nebrali v úvahu.

Trávení času ve veřejném prostoru a kvalita veřejného prostoru

V publikaci *Život mezi budovami* dělí Jan Gehl venkovní aktivity ve veřejných prostorech do tří kategorií. Každá z nich klade rozdílné požadavky na hmotné prostředí. Jsou to:

- nezbytné aktivity (cesta do práce, na nákupy apod.);
- volitelné aktivity (zábava, odpočinek, sport);
- společenské aktivity (setkávání, konverzace, hry, pozorování lidí, poslouchání) (Gehl 2000: 11).

Na nezbytné – nucené – transfery má kvalita materiálního prostředí jen mírný vliv. Jsou celoroční. Na volitelné aktivity má kvalita materiálního prostředí již podstatný vliv, jak na jejich délku, tak i frekvenci. Na charakter společenských aktivit má vliv kontext, ale obecně též platí, že čím lepší prostředí a podmínky, tím více společenských aktivit.

Výzkum ukázal, že Pražané k volitelným aktivitám používají spíše parky a sady, na náměstích, a to ani se sadovou úpravou, mnoho času netrávili. Místem volitelných aktivit byly z pozorovaných míst především Letenské sady, Parukářka, Ladronka a Vypich, které jsou k tomuto účelu též nejlépe uzpůsobeny. Nezbytnými aktivitami je naopak silně zatížen Anděl a Karlovo náměstí, které selhává z hlediska předpokládaných volitelných aktivit stejně jako Staroměstské náměstí.

Obecně lze říci, že v pozorovaných parcích a sadech lidé trávili více času než na náměstích a dalších komunikačních prostorech. Čas strávený v jednotlivých veřejných prostorech modifikovala jejich kombinace se soukromými prostory, využití parteru a podobně. Například Letná byla díky přítomnosti restauračních zařízení používána i v pozdních večerních hodinách

¹ Členění veřejných prostor na tři uvedené základní typy je ale v řadě případů nejednoznačné. Dochází k překryvům a prolínání. Například Karlovo náměstí nebo Náměstí Míru jsou v tomto smyslu víceúčelovým prostorem, kde část návštěvníků využije jejich parkovou úpravu a část využije možnosti tímto prostorem pouze procházet, čekat zde na dopravní prostředek a podobně.

a stejně tak i Kampa, Náplavka a částečně i Parukářka, zatímco na Ladronce, kde je soukromých prostor málo a na Vypichu, kde kombinace veřejných a soukromých prostor absentuje, jsme zaznamenali pouze denní využití.

Z hlediska funkčnosti lze tudíž sady a parky typologicky rozdělit na veřejné prostory tvořené převážně zelení a veřejné prostory kombinované se soukromými prostorami, zpravidla se jedná o restaurační zařízení nebo zařízení na poskytování občerstvení. Přestože sady a parky s absencí soukromých prostor měly omezenější využití, nelze říci, že by tato soukromá zařízení pozorovaní aktéři a respondenti ankety výrazně postrádali. Naopak například Ladronka s převažující zelení byla označována jako dobrý příklad využití veřejného prostoru v Praze a stejně tak i Parukářka nebo Vypich. Naopak komerční využívání veřejných prostorů bylo respondenty kritizováno stejně jako využití veřejných prostor k reklamě, parkování a dopravě, nebo k politické agitaci.

Z hlediska výzkumu se velmi mile a optimisticky a pro další využití jevila Náplavka, naopak jako problematické se ukázaly zejména Staroměstské náměstí, Václavské náměstí a Karlovo náměstí.

Uživatelé veřejného prostoru

Při zpracování ankety i pozorování jsme se zaměřili na typologii uživatelů veřejného prostoru a diferenciaci jejich jednání v závislosti na věku, zájmech, sociálním statusu a pohlaví.

Zejména z výsledků ankety a z pozorování vyplynuly následující polarities:

Uživatelé veřejného prostoru se navzájem diferencují na místní, podnikatele a cizince, na slušné a uživatele, kteří se na veřejném prostoru chovají nepatřičně, na obyvatele Prahy a bezdomovce. Vztahový trojúhelník aktérů: samospráva (garant, správa veřejných prostorů) – provozovatelé (nájemci, služby, kulturní aktéři ve VP) – uživatelé (obyvatelé, turisté), jak byl vymezován na Ozvučné desce 6. 10. 2012,² obyvatele města přetvořili na čtverec. Zatímco zástupci správních orgánů a další subjekty zabývající se územním plánem chápou turisty a místní obyvatele jako jednolitou skupinu uživatelů, obyvatele města naopak vnímají sebe a turisty jako odlišné skupiny a nájemce, či kulturní aktéry nikoli jako skupinu, která veřejný prostor provozuje, ale která ho využívá ke svému výdělků.

Obyvatelé Prahy nezdůrazňovali zájmový rozpor například mezi starou a mladou generací, jen nevýrazně mezi dětmi a dospělými, ani neakcentovali vzájemné narušení veřejného prostoru například ve vztahu pěších a cyklistů, skateboardistů a bruslařů a dalších skupin provozujících sport. Spíše nevýrazně se do užívání veřejného prostoru promítly tenze mezi majiteli a nemajiteli psů a mezi motoristy a ostatními uživateli veřejného prostoru. Respondenti se při rozhovorech zpravidla stylizovali do role pěších a dávali najevo, že jsou ochotni přistoupit i na striktnější regulaci dopravy a parkování ve veřejných prostorech. Potenciální silná tenze byla naopak patrná mezi běžnými uživateli veřejného prostoru a

² (Viz zápis: <http://www.ozvucnadeska.cz/uploads/assets/tisk/mozd-1-2/shrnuti-1-2.pdf>)

„kmenem“ prodejců suvenýrů a dalšími komerčními subjekty, které využívají veřejných prostor k reklamě, agitaci a poskytování služeb návštěvníkům města, nikoli jeho obyvatelům.

Prosazování zájmů jednotlivých skupin ve veřejném prostoru

Obyvatelé Prahy ve smyslu většinového „kmene“ středních vrstev, ve velké míře zaměstnanců, se ve veřejném prostředí chovají relativně neagresivně, konfliktem se prosazují jen výjimečně. Pokud jim určitý prostor nevyhovuje, spíše ho vyklidí, než aby o něj bojovali. O to agresivněji a kritičtěji se chovají při diskusích o veřejném prostoru, které vedou ve značně negativistickém duchu. Kritika jako by jim dodávala sebevědomí, že věci rozumí. Pozitiva hledají až teprve, pokud jsou k tomu vyzváni.

Hypotézu, že pokud dáme obyvatelům dost prostoru k aktivitě, že začnou konat podle svých potřeb a následně se jim k provozovaným aktivitám budou vytvářet příznivější podmínky, považuji pro Prahu za neopodstatněnou. „Slušní lidé“ si své potřeby za takových podmínek půjdou saturovat jinam a pouze nám při diskusi sdělí, že se ve veřejných prostorech Prahy nedá nic dělat. Jedinou šancí k překonání takovéto situace je vzájemné naslouchání a postupné kroky. Znamená to diskutovat s občany o jednotlivých veřejných prostorech, umožnit jim, aby se o jejich modifikaci aktivně zasazovali a vytvářet jim pobídky vycházející z jejich potřeb. Expertní rozhovory s aktivními osobnostmi ve veřejném prostoru ukázaly, jak je složité a vysilující uskutečňovat individuálně drobné změny na základě iniciativy občanů.

Chování skupin ve veřejném prostoru

Promluvy o veřejném prostoru jen málo korespondují s tím, co lze ve veřejném prostoru pozorovat:

Účastníci ankety, rozhovorů i focus groups vymezují veřejný prostor frekventovaně jako prostor odpočinku, zábavy, setkávání s lidmi a jako prostor mezilidské komunikace. Veřejný prostor popisují zejména jako parky, hřiště a náměstí. Konceptualizují veřejný prostor vysoce pozitivně, jako by popisovali domov. Domov a veřejný prostor mají v konceptualizaci lidí výrazně pozitivní konotace. Takto chápaný veřejný prostor ale jen zřídka koresponduje s jeho reálným každodenním užíváním. Zákon i chování lidí odkazují na jeho nejfrekventovanější použití, tj. jako na prostor transferu: lidé se po veřejném prostoru především přemísťují, projíždějí jím, procházejí, parkují na něm, používají ho jako spojnicí mezi dalšími typy prostorů. Toto nejfrekventovanější využití však aktéři příliš nevnímají a nezapočítávají do využívání veřejného prostoru. Na otázku, jak využívají veřejný prostor, zpravidla odpoví, že k procházkám, ke sportu, ale neuvědomí si, že ho denně užívají k dopravě. Naopak dopravu vnímají frekventovaně jako rušivý element ve veřejném prostoru.

Kritické postoje k jevům ve veřejném prostoru

Pražané vymezují veřejný prostor vysoce pozitivně, o konkrétní situaci, v níž se veřejný prostor nachází, ale referují velmi kriticky. Při kritice situace veřejného prostoru v Praze byly frekventovaně zmiňovány tyto oblasti:

- a) Mezilidská tolerance (kritika agresivního chování lidí);
- b) Politika a její prezentace před veřejností (lidem vadí politická agitace na veřejném prostoru);
- c) Spotřební chování (v Praze se frekventovaně v promluvách diferencovalo mezi pojmem *byznys* a *služba* a provozování „byznysu“ ve veřejném prostoru bylo frekventovaně kritizováno, zatímco poskytování služeb občanům pozitivně hodnoceno);
- d) Sociální situace (nedostatek prostředků na údržbu, drogově závislí, bezdomovci, lidé, kteří žijí téměř výhradně na veřejném prostoru).

Hyperkritičnost kontra vymezení pojmu veřejný prostor jako určitého typu domova odráží silnou tenzi mezi tím, jak lidé ve veřejném prostoru reálně existují a představou, jak by život na veřejnosti měl být uspořádán bez ohledu na reálné možnosti.

Pozorované jevy ve veřejném prostoru

Na pozorovaných veřejných prostorech se neděje nic nepředvídatelného. Lze zde však identifikovat odlišné chování některých skupin lidí, které obyvatelé Prahy označili jako diferencované.

A. Bezdomovci

Majoritní skupina obyvatel České republiky používá veřejný prostor jako jeden z několika prostorů, jež jsou jí k dispozici. Bezdomovci jsou vzhledem k veřejnému prostoru lidé, kteří jej využívají i na aktivity určené do soukromí nebo do jiných specializovaných prostorů. Takovou aktivitou je například spaní nebo osobní hygiena. K tématu existuje rozsáhlá literatura. Pravděpodobně by první skupině aktivity bezdomovců nevadily tolik, kdyby nebyly spojeny s další patologií (drogy, alkoholismus, žebrání, nečistota, zápach atd.). Toto zjištění zní jako banální, ale vzhledem k tomu, že na něj narážíme v každém pozorovacím protokolu, je potřeba je zmínit. Zatímco lidí oddělujících veřejný a soukromý prostor je v Praze stále ještě pravděpodobně převaha, na veřejných prostorech se tato převaha často nejeví jako výrazná a chování druhé skupiny obyvatelstva Prahy je pro tu první zřetelně omezující. Z pozorování vyplývá následující zjištění:

Základní dichotomizace, která v Praze platí jako univerzální, je dělení na lidi, kteří odcházejí z veřejného do soukromého prostoru, a jedince, kteří ve veřejném prostoru

žijí. Pokud nebudeme reflektovat chování bezdomovců, nepopíšeme chování těch ostatních.

B. Cizinci

Další výraznou skupinou, která byla též vzpomínána téměř v každém pozorování, byli cizinci. Cizinecké skupiny se obzvláště v letních měsících jevily jako všudypřítomné, ale nikoli zcela neslučitelné s místními. Ve většině případů (Parukářka, Náplavka, Letenské sady) byla pouze konstatována jejich přítomnost. Negativní konotace získávala přítomnost cizinců zejména v případě Staroměstského náměstí, to znamená při vysoké koncentraci, kdy jejich aktivity již negovaly charakter veřejného prostoru (dosažitelnost, průchodnost, tolerantní chování). Pozorování potvrdilo, co jsme slyšeli na FG1. Místní obyvatelstvo cizinci nezajímají. Místní mají vlastní práci a vlastní každodennost, která nemá s cizinci nic společného. Cizinci začínají lokální obyvatele výrazněji zajímat ve chvíli, kdy jim překážejí a ruší je. Tato odezva je logická, ale popírá základní princip, proč byla budována města a měšťané se v nich usazovali. Bylo to z toho důvodu, aby z obchodu, řemesel a služeb profitovali. Naše šetření ústí do následujícího konstatování:

Existuje hluboké odcizení mezi ekonomickou činností, která se v městské části uskutečňuje a lidmi, kteří v městské části žijí. Zdá se, že obyvatelé Prahy nepocítují, že by z ekonomiky města, resp. městské části jakkoli profitovali. Princip trhu a obchodu ve městě vždy spočíval v tom, že jej provozovali usazení měšťané, a pokud ne oni, tak si za obchod a prodej nechali zaplatit. Pokud zisky plynou jinam a obyvatelé městské části si vydělávají jinak, je zcela logické, že zde ekonomickou činnost uskutečňovanou na cizincích nechtějí. Pokud zastáváme názor, že obyvatel městské části by měl být zainteresován na dění ve svém okolí, tak zde se otevírá ta nejnvýznamnější příležitost. Představa obyvatel města, že veřejnému prostoru škodí komerce a výstavba a vytváření dichotomie komerce kontra služba svědčí o hloubce systémových selhání, kterých jsme svědky. Obyvatelé čtvrtí by měli být zainteresováni na podstatných věcech; sousedské stoly a další sousedské aktivity mohou být zajímavé, ale jsou zde ještě významnější zájmové oblasti, které by obyvatele městských částí měly spojoval.

C. Trávení volného času

Přestože při problematice veřejného prostoru hovoříme často o zábavě, z chování Pražanů na veřejných prostranstvích vidíme, že jsou vyznavači klidu a pohody, chtějí čisto a dostatek prostoru. Diví se teoretici, že Pražané odjíždějí na venkov a přenechávají víkendovou Prahu cizincům, turistům a těm, co bydlí na veřejném prostoru? Zajisté na svých víkendových pobytech nehledají diskotéky, koncerty, dopravní zácpy, hluk a konfrontaci s lidmi, s nimiž prostor sdílet nechtějí.

Pozorování ukázalo, že obyvatelé Prahy mají zájem o dostatek prostoru, travnaté plochy, dobrý výhled, přehledné parkové úpravy a dostatek soukromí. Staroměstským

náměstím procházejí, na Karlově náměstí stráví půl hodiny čtením novin nebo čekáním na transfer, na náměstí Míru hodinu, na Letné nebo na Parukářce i několik hodin, zcela v souladu s mírou prostoru, soukromí a kvalitou prostředí, které jim jsou nabídnuty. Obyvatelé města jsou schopni diferencovat, který z uvedených prostorů je k čemu vhodný. Letenské sady a Ladronku využívají ke sportu, kolektivním hrám, posezení, odpočinku, cyklistice, kolečkovým bruslím a skateboardu, Parukářku spíše pasivněji k posezení a odpočinku. Činnosti, které jsou specifické, často rádi provozují i mezi ostatními. Pro skateboardisty není třeba hned na Letné budovat U rampy nebo speciální stadion. Spíše by bylo třeba se zasadit o to, aby se zelené plochy nedrobily, nevznikaly skrz ně dopravní koridory, zeleň byla upravená, přehledná a prosluněná. Nepřehledný terén vyhledávají spíše skupiny, které nepovažujeme za cílové.

D. Časové využití veřejných prostor

Pražané jsou vzhledem k veřejnému prostředí zejména denní tvorové. Ráno slouží veřejné prostory především jako transferové, největší využití nastává v odpoledních hodinách. Sem by měla směřovat většina společenských akcí. Večerní hodiny jsou zvláště v parcích a sadech vnímány jako rizikové, nebo vhodné pro zábavu větších skupin osob. Večerní a noční využití veřejných prostor patří obecně spíše cizincům.

V Praze obecně platí:

Aktivity ve veřejném prostoru jsou nejsilnější odpoledne, následně se Pražané přesouvají spíše do specializovaných institucí (restaurace, kina, nákupní centra), nebo do soukromí. Jejich nabídku není efektivní suplovat.

E. Boudy, stánky, trhy, parter

Nebylo úkolem této práce zjišťovat, jak Pražané nakupují. K tržnímu využití veřejného prostoru se však stavěli rezervovaně. Z pozorování vyplývá, že například farmářské trhy byly navštěvovány, při FG však byly současně trhy obecně kritizovány. Dřevěné boudy se suvenýry a dalšími předměty ve veřejných prostorech sklidily kritiku. Jednoznačně pak byly kritizovány zejména partery na Starém městě, jak z hlediska úpravy, tak z hlediska sortimentu.

Se záplavou provizorních bud v historických částech města odkazující spíše k asijskému než západoevropskému pojetí městských center a odpočinkových zón se obyvatelé Prahy dosud nesmířili, zvláště pokud se tam neprodává nic praktického. Zdá se, že obyvatelé města jsou z hlediska preferencí kultury obchodu a prodeje na vyšší kulturní úrovni, než jaký se jim v centru města nabízí. Z hlediska prodeje v parterech historických ulic pak jsou jednoznačně kritičtí a pozorování ukazuje, že je opravdu nenavštěvují. Využití veřejného prostoru k tomu, aby město vydělávalo, je podrobováno kritice.

F. Vlastnictví veřejného prostoru a odpovědnost za veřejný prostor

Jak jsme již uvedli, z dlouhodobého historického hlediska lze veřejný prostor charakterizovat spíše jeho funkcí než vlastnictvím. Z názorů Pražanů však vyplývá, že si veřejný prostor v současné době představují jako prostor, který má ve vlastnictví městská část, resp. obec, která má též odpovědnost za jeho využití a za jeho stav. Garance přístupnosti, bezpečnosti, klidu a pořádku je obyvateli relativně jednoznačně delegována. Znamená to též, že Pražané do veřejných prostor zpravidla nezapočítávají nákupní centra, sportoviště a další zařízení, která stojí na pomezí soukromého a veřejného prostoru a nad kterými někdy i odborníci z hlediska kategorizace váhají.

Doporučení

Obyvatelé města konceptualizovali veřejný prostor vysoce pozitivně, evokovali si ho jako místo trávení volného času a jako místo, kde se provozují aktivity, které mají rádi.

Doporučujeme v nich tento pocit posilovat. Doporučujeme v nich posilovat vědomí, že veřejný prostor je součástí jejich domova a že je to prostor určený především pozitivním vjemům a pocitům. Jenom tak dosáhneme toho, že obyvatelé města budou aktivně spolupracovat na jeho utváření.

Doporučujeme vytvářet programy, které pozitivní vztah obyvatel města k veřejnému prostoru posílí.

Přestože obyvatelé všech generací využívají veřejný prostor multifunkčně, v diskusích jednoznačně akcentovali jeho rekreativní funkci na úkor prostorové komunikace (přemísťování) i na úkor mezilidské komunikace (seznamování, výměny názorů, diskuse).

Doporučujeme proto posilovat zejména rekreativní funkci veřejného prostoru.

Vyžaduje to především vytvářet odpočinkové a bezhlučné zóny s možností posezení v klidném a čistém prostředí bez rušivých elementů a agrese ze strany jednotlivých osob, ale též prodejců, reklamních firem a dalších institucí. Součástí klidových zón by měla být též sociální zařízení, dostatek zeleně, výhled a dobrá dostupnost formou přechodů nebo utlumené dopravy.

Pražané zřetelně deklarují, že je udržíme ve městě i ve volném čase a víkendových dnech spíše tím, že jim vybudujeme nový park než novou dálnici.

Přestože se při rozhovorech objevovala kritika na uspořádání veřejných prostor, zejména veřejné zeleně, mnohem silněji zaznívala na její udržování, na zabezpečení čistoty a pořádku.

Doporučujeme proto směřovat podstatně více prostředků nikoli na nové investice do veřejného prostoru, ale na kvalitní údržbu a dovybavení stávajících zařízení. Investice se částečně mohou vrátit, neboť řada odborných studií prokazuje, že k dobře udržovanému a čistému prostoru se lidé chovají ohleduplněji a méně ho devastují než již devastovaný prostor, který přitahuje sociálně patologické chování (Sampson, Raudenbush 1999; Whyte 2009: 91). V zápisu z Metropolitní ozvučné desky z 6. 10. 2012 se deklaruje: „Kvalitní veřejný prostor potřebuje kvalitní veřejnost“³ a my pozměňujeme: **Kvalitní veřejnost vyžaduje kvalitní prostor.**

Výsledky pozorování ukazují, že je třeba vytvářet programy, jak efektivně stávající infrastrukturu zejména pro rekreativní účely udržovat. Například projekt Prazelenina ukazuje, že Pražané v tomto směru mohou být vysoce aktivní.

³ <http://www.ozvucnadeska.cz/uploads/assets/tisk/mozd-1-2/shrnuti-1-2.pdf>

Přestože obyvatelé Prahy akcentují zábavní funkci veřejného prostoru, na nedostatek zabezpečování této funkce ze strany zainteresovaných institucí si nestěžují. Spíše vyžadují dostatek volného prostoru, aby si mohli zábavu organizovat sami.

Doporučujeme proto vytvářet volné multifunkční prostory, které umožňují variabilní využití na základě aktuálních potřeb uživatelů (typu Vypich nebo Ladronka).

Řada aktivních osob, které to s veřejným prostorem myslí dobře, si představuje, že veřejný prostor „musí žít“. Míni tím především organizovanou zábavu a aktivity. Prostor ale „žije“, když tam chodí lidé, třeba právě proto, že si tam odpočinou a mohou si aktivity organizovat po svém.

Doporučujeme proto ve veřejném prostoru nedotovat akce, které si v soukromém prostoru mohou lidé zaplatit sami a patří do kategorie zábavního průmyslu.

Silnou kritiku ze strany obyvatel města sklidily komerční aktivity směřované k turistům a dalším návštěvníkům Prahy. Nepřekvapuje nás to. Pražané mají pocit, že jsou ve veřejných prostorech v Praze doma a přitom jim do jejich domovů proudí davy lidí, které se nechovají podle jejich představ a jsou před nimi preferovány bez jakékoli kompenzace. Současně je návštěvníkům Prahy kulturní dědictví města prezentováno formou kýčovitých předmětů, beranic se sovětskými hvězdami a položebrajícími kejklíři. Položme si otázku, proč takto nevypadá nabídka turistům v turisticky exponovaných místech, jako je Paříž, Brusel nebo Vídeň? Proč by se obyvatelé města měli za těchto podmínek jakkoli zasazovat o lokální prostředí?

Doporučujeme zainteresovat zejména obyvatele vnitřního města na aktivitách organizovaných pro turisty, kompenzovat jim jejich stálou přítomnost, diskutovat s nimi o využití parterů v oblastech s turistickým ruchem a vracet místům s turistickým provozem jejich obyvatelnost i pro místní usedlíky. Navrhujeme na aktivitách pro turisty zainteresovat dobře akceptovatelné skupiny obyvatelstva, které mohou mít k lokálnímu kulturnímu dědictví pozitivní vztah – například studenty nebo důchodce.

Doporučujeme vytvářet v obyvatelích Prahy pocit, že se jedná o „jejich návštěvníky“ a vytvářet takovou nabídku, aby do Prahy nejezdil kdokoli za každou cenu.

Doporučujeme nabídku pro návštěvníky Prahy dekoncentrovat a rozložit po celém městě a preferovat pro ně takové služby, které mohou využít i místní obyvatelé.

Doporučujeme prezentovat kulturní dědictví města a nikoli témata, která s Prahou neměla nikdy nic společného. Jenom tak lze dosáhnout toho, že si město uchová svoji osobitost a jeho obyvatelé nebudou mít pocit, že podnikatelé, kteří neuspěli v jiných oblastech činnosti, se nesnaží nyní alespoň vydělat na předvádění jejich domovů a historického dědictví, na jehož vytvoření nemají nejmenší zásluhu.

Vážným problémem a překážkou pro využívání veřejného prostoru se stala bezpečnostní situace a užívání veřejného prostoru k patologickým praktikám a k aktivitám určeným pro soukromý prostor.

Doporučujeme proto investovat více do zlepšení bezpečnostní situace ve veřejných prostorech a věnovat pozornost skupinám, které nemají k užívání jiný než veřejný prostor. Hlavní město se doposud chová, jako by bylo možné tyto skupiny na veřejných prostorech ignorovat. Paradoxně se ale jedná právě o skupiny, které nemohou často veřejný prostor vyklidit, pokud se jim nevytvoří prostor jiný (ohřívárny, noclehárny, umývárny, vyhrazený prostor pro osoby bez trvalého bydliště atd.).

Ve využívání veřejných prostor často obyvatelům Prahy brání strach a nejistota. Bojí se na místech, která jsou špatně osvětlená, necítí se dobře na vlhkých a stinných místech a v nepřehledných lokalitách s hustou a neudržovanou vegetací.

Doporučujeme proto vytvářet přehledné parkové úpravy s dostatkem míst k posezení a s dostatečným rozhledem, bez hustých křovin a neupravených reziduálních ploch. Doporučujeme vytvářet prostory, kde budou lidé žijící na veřejném prostoru předpokládat, kde najdou určité zázemí. V mnoha světových metropolích se experimentálně vytvářejí například „parks pro bezdomovce“, kde se títo lidé mohou umýt a bezpečně přespat.

Obyvatelé města při rozhovorech a vyplňování anketních listů uváděli pozitivní příklady. Ze zahraničních se často citovala pěší zóna v Kodani, Paříž, Brusel, park pro bezdomovce v Sydney, z pražských lokalit pak Františkánská zahrada, Ladronka, Vypich a Parukářka. Respondenti též uváděli prostory, které nejsou veřejnými v pravém slova smyslu, například pražskou Z00.

Naopak uváděli jako ohrožené nebo nepříjemné prostory Vrchlického sady u Hlavního nádraží, Václavské náměstí a Staroměstské náměstí.

Doporučujeme proto permanentně sledovat situaci na veřejných prostorech, zadávat projekty na zlepšení situace na místech, která se jeví jako ohrožená.

Uvedené náměty mohou posloužit státní správě, územním samosprávám, ale též nestátním neziskovým organizacím a samozřejmě i akademické obci, neboť celou řadu informací o chování lidí v městském prostoru bychom potřebovali zpřesnit: Chovají se na veřejných prostorech lidé v Praze, v Brně, v Ostravě, či například v Kolíně odlišně? Již dnes můžeme odpovědět, že ano, ale popsat tyto difference neumíme. Do stávajícího projektu jsme nezahrnuli sídliště, pouze ad hoc vybrali pozorovaná místa, rádi bychom se zaměřili i na konkrétní typy aktivit. Též bližší prozkoumání vztahu Pražanů ke kulturním památkám je velkou výzvou. Ve svých výpovědích se soustředili na turisty, ale nezvedli hlavu nad parter a

památkovou rezervaci, která obklopovala veřejný prostor, nijak nereflektovali. Odpovědi na tyto, ale i celou řadu dalších otázek se pokusíme nadále zpřesňovat.

Plné znění této studie – výzkumné zprávy naleznete na webové adrese:

http://eu.avcr.cz/Pracoviste/Oddeleni_etnickych_studii/Probihajici_granty/